

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti tuleviku heaks

E-kursuse "Rahvalaul - tekst ja kontekst" materjalid

Aine maht 1EAP

Tiiu Jaago (Tartu Ülikool), 2010

Rahvalaul: tekst ja kontekst

Teemakäsitlused ja viited lisaallikatele, mis toetavad enesekontrolliharjutuste sooritamist ja rahvalauluanalüüsi teemaliste ülesannete koostamist

Õpikeskkond: [TÜ Moodle](#)

Kursus: Rahvalaul - tekst ja kontekst. Kirjanduse ja kultuuriteaduste täiendusõppe kursus (FLKU.TK.047)

Koosta raamat: Rahvalaul: tekst ja kontekst

Printed by: Tiiu Jaago

Kuupäev: esmaspäev, 18 oktoober 2010, 13:33

Sisukord

[1 Tekst ja kontekst: mõisted ja lähenemisviis](#)

[2 Laulude leidmine Internetist](#)

[3 Laulu-uurimuste leidmine Internetist](#)

[4 Regilaul ja autorilooming](#)

[5 Kirjandus](#)

1 Tekst ja kontekst: mõisted ja lähenemisviis

Artiklis "Ehedus mitut moodi: rahvamuusika ahtusest rahvamuusika avarustesse" kirjeldab Taive Särg Veljo Tormise seisukohti rahvamuusika ehtsusest ehk autentsusest:

Veljo Tormis ei usu rahvamuusika taastamisse kontekstisidusas terviklikkuses ning on rahulolematu konteksti saamatute lavastamiskatsetega: "Igasugused esitusolukordade "lavastused" (kõik need kiigepidude ja pulmakommete mängimised) tunduvad mulle aga ebaorganilistena, võltsidena ja halvas mõttes "etnograafilistena" [viide Veljo Tormise artiklile "Rahvalaul ja meie", 1997. lk 12; esmailmumine 1972]. (Särg 2010: 647).

Milles on probleem? On ju arusaam rahvalaulu taasesitamisest folkloorifestivalidel ja Tormise taunitud "mängimisel" esivanemate pärimuse säilitajana pigem üldine kui haruldane? Et seda vastuolu mõista, on vaja eristada **teksti- ja kontekstikeskne arusaam rahvaluulest** kui pärimuskultuurist.

- Esimesel juhul esitatakse tekst (laul) kui omaette tervik. Laul ise määrab selle (esitussituatsioonist sõltumata), kas tegemist on pärimusega või mitte (s.t, rahvaluulet eristatakse teistest valdkondadest teksti enda, mitte esituste kaudu).
- Teisel juhul arvestatakse aga pärimuskultuuri piiritlemisel nimelt esitussituatsiooniga.
 - Selline lähenemisviis ilmneb nt Vaike Sarve uurimuses "Setu itkukultuur", kus ta eristab traditsiooni ja kultuuri mõiste, kus viimane kujuneb küll traditsiooni baasil, kuid: "Kultuur eraldub traditsioonist selle poolest, et kultuuri elemendid on organiseeritud funktsionaalsesse tervikusse ja moodustavad süsteemi." (Sarv 2000: 41.)
 - Seega, lüpsiloitsu või ka lüpsilaulu võib esitada kontserdil, seda võib ka kuidagi "ehedaks lavastada", kuid tegemist on ikkagi kontserdi ja mitte töösituatsiooniga, sest teksti ja esitusega seotud elemendid (sh esitusaeg, funktsioonid, situatsioonis osalejad jms) on spetsiifilised, eristudes teistest esitussituatsioonidest (sh lüpsmise juures laulmisest).

Kontekstikeskse folkloristika seisukohalt on esitus pärimuskultuuri osa (seega pärimus v rahvaluule on tegevus: laulmine, jutustamine jne, mitte pelgalt teatud laadi laul, jutt vm tekst). Pärimusest võetud tekste uuesti esitades ei kõnelda enam rahvaluulest, vaid rahvaluule elementide kasutusest väljaspool pärimuse loomulikku konteksti. (Vt lähemalt nt Lauri Honko 1998 [1990]).

Tabel teksti- ja kontekstikesksest lähenemisviisist (aluseks Ben-Amos 2009 [1971] 9-26)

Tekstikeskne lähenemisviis <i>mis see on?</i>	Kontekstikeskne lähenemisviis <i>mis laadi suhtlemine see on?</i>
<ul style="list-style-type: none"> • pärimus koosneb loendatavatest "asjadest" • neid on võimalik koguda (üles korjata) • kogumine eeldab "asja" eemaldamist selle olemasolemise tegelikust kontekstist (ja asetamist uude "kohta" - uude konteksti, nt arhiivi) <p>Kokkuvõte:</p> <ul style="list-style-type: none"> • võimalik rahvaluulet mõista kui kogutava/kogutud objektina, ent mitte sellisena, nagu see nähtusena eksisteerib • rahvaluule ei seostu aktiivse tegijaga (on: "lauldi", "usuti", "jutustati") 	<ul style="list-style-type: none"> • pärimust mõistetakse kui üht sotsiaalse suhtlemise viise • eeldab, et rühmaliikmed tunnustavad pärimusena mõistetavat suhtlemisviisi, n-ö valdavad oma rühma raames "ühiskeelt" • pärimus on seega pigem tegevus ja protsess kui püsiv ja sellisena fikseeritav "asi" • selle tegevuse käigus luuakse ja kinnitatakse tähendusi <p>Kokkuvõte: "Folkloorse tegevuse toimumiseks on vajalik kahe sotsiaalse tingimuse täitmine: nii esinejad kui ka auditoorium peavad olema samas olukorras ja kuuluma samasse referentgruppi" (Ben-Amos 2009 [1971]: 21).</p>

Kontekste saab jagada:

kultuurikontekstiks (esitajate ühised teadmised, nende käitumuslikud tõekspidamised - pärimuse tajumise ja tõlgendamise üldine raam)

- situatsioonikontekstiks (iga konkreetne esitusolukord).

Kontekstikeskne lähenemisviis ei välista teksti ega ka tekstianalüüsi. Küll aga eeldab selline vaade, et tekstile omistatavad tähendused on seotud subjektiivsete aspektidega, vastates küsimusele, kes ja mis olukorrast lähtudes tekste tõlgendab. (Ühtlasi: rahvaluuletekst saab olemas olla teatud kontekstis, teisisõnu: tekst ei saa olla kontekstivaba.)

- Nt Dan Ben-Amos (2009 [1993]: 31) juhib tähelepanu sellele, et isegi, kui tekst püsib muutumatuna nii temaatilisel, morfoloogilisel kui ka struktuursel ja metafoorsel tasandil, muutub konteksti teisenedes teksti tähendus (nagu oli eelnevalt juttu lüpsilaulu-näitega seoses).
- Teisalt viitab Dan Ben-Amos (2009: 21) ka sellele, et pärimusrühma liikmed ei pea omavahel tuttavad olema. Tähtis on, et "*nad räägivad sama keelt, omavad sarnaseid väärtusi, uskumusi ja taustateadmisi, neil on sama sotsiaalses suhtlemises kasutatav koodide ja märkide süsteem*", mis tähendabki kuulumist samasse referentirühma.
- Ühtlasi nähtub, et pärimusrühm ei ole sugugi ühtne ja kindlapiiriline (nt rahvus), liati võib üks ja seesama inimene kuuluda erinevatesse pärimusrühmadesse (ea, soo ja rahvuse järgi, perre kuulumise, tegevusala jms järgi).

Käesolevalt tekste analüüsid soovitan lähtuda kontekstikesksest arusaamast kahel tasandil:

- laulude eeldatav laulmiskontekst ei ole samastatav uuesituste ega ka uurimiskontekstiga (uurijad esitavad laulutekstile küsimusi oma ajajärgu teaduslikust mõtlemisest ja uurimisülesannetest lähtudes)
- analüüsija (Sinu) enda suhe analüüsitava teksti.

2 Laulude leidmine Internetist

Rahvalaule võib Internetist leida nii e-andmebaasidest, e-raamatutest kui ka teadusajakirjades näiteanalüüside osana. Alljärgnevalt ülevaade neist lehekülgedest(folkloristide lehel: <http://www.folklore.ee>).

- **Eesti regilaulude andmebaas** (Eesti Rahvaluule Arhiiv) <http://www.folklore.ee/regilaul/> sisaldab Hurda kogu lauluüleskirjutusi. Andmebaas on veel töös ja ei ole sel põhjusel täielik. Laulutekstide otsingud on võimalikud maakonna, kihelkonna, kogujate ja laulikute järgi, samuti värsside järgi.
- **Berta** - Eesti rahvakalendri tähtpäevade andmebaas <http://www.folklore.ee/Berta/laulud.php> sisaldab lehekülje kalendritähtpäevadega seotud lauludest, sh helinäiteid.

E-raamatud

- **Eesti rahvalaulude antoloogia** e-versioon (pabertrükkis ilmunud Ülo Tedre toimetatuna 1969-1974): <http://www.folklore.ee/laulud/erla/>. Antoloogia annab esindusliku valiku eesti regilaulu teemadest, tüüpidest ja regioonidest. Kuigi e-väljaandes on olemas valik "Otsing", ei tööta see pragu.
- **Lõuna-Eesti Väike Kannel: Võrumaa** <http://www.folklore.ee/Kannel/> (Tartu 2002, koostaja Edakai Simmermann) on spetsiaalselt e-keskkonna võimalusi arvestav regionaalne antoloogia, kust võib tekstidele lisaks leida ka noote ja helisalvestusi.
- Regionaalsetest väljaannetest on elektrooniliselt kättesaadav ka Jakob Hurda koostatud **Setukeste laulud I-III** <http://www.folklore.ee/rl/pubte/ee/setu/laul/>, mille on e-versiooniks toimetanud Paul Hagu, 2002.

E-ajakirjad

E-ajakirjas Mäetagused (<http://www.folklore.ee/tagused>) on avaldatud nii rahvalaul uurimuslikke artikleid (kus on avaldatud ka helinäiteid) kui ka kommenteeritud helinäiteid (peamiselt uuemast rahvalaulust). Artiklid ja helinäited on leitavad ajakirja sisukorrast. Alljärgnevalt vaid otseviited mõnedele näidetele:

- regilaulu-eelsete vormide teksti-, noodi- ja helinäited:

Ingrid Rüütel, Varafolkloorsetelt vokaalzhanridelt lauluni, II (Mäetagused nr. 9), <http://www.folklore.ee/tagused/nr9/rtl.htm>

- uuem laul

Contra, Eurolaul. Kommentaar: Taive Särg (Mäetagused, nr. 15), <http://www.folklore.ee/tagused/nr15/laul.htm>

Marju Kõivupuu, "Sauna taga, tiigi ääres..." ehk ühest unustatud laululoojast ja tema vennastki (Mäetagused, nr 10), <http://www.folklore.ee/tagused/nr10/schmalz.htm>

Anu Vissel, "Ambrosius on ladna mees". Ühest jõuluteemalisest külalaulust (Mäetagused, nr 12), <http://www.folklore.ee/tagused/nr12/ambr.htm>

3 Laulu-uurimuste leidmine Internetist

Laulu-uurimusi võib Internetist leida eelkõige elektrooniliselt avaldatud teadusajakirjadest.

- **Mäetagused**, <http://www.folklore.ee/tagused>

Mäetagused on 1996. aastast ilmuv folkloristika-ajakiri, mis ilmub nii paber- kui e-versioonis. Ajakirja toimetatakse Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonnas, peatoimetajateks on Mare Kõiva ja Andres Kuperjanov.

Temaatilist otsingusüsteemi e-ajakirjal otseselt ei ole, küll aga on võimalik otsida artikleid autorite järgi. Teine võimalus on vaadata ka ajakirja iga numbriga muusika-rubriike. Mäetagustes on ilmunud nii teadusartikleid kui ka helinäiteid koos kommentaaridega. Kolmas võimalus on kasutada avalehel olevat otsingut (nt märksõna 'laul' abil). Viimasel juhul tekib viiteid ka laiemalt kui ajakirjas avaldatu.

- **Keel ja Kirjandus**, <http://keeljakirjandus.eki.ee/index.htm>

Teema järgi on artikleid võimalik otsida ajakirja aastabibliograafiast (klikates ajakirja e-lehel vastaval aastakäigul-aastarvul. 2000. aastatel on nt ilmunud

- Jaan Ross, Paarist regilaulu akustikat puudutavast seigast (2000, nr. 12)
- Ruth Mirov, Kristian Jaak Peterson ja regivärsiline rahvalaul (2001, nr. 3)
- Ruth Mirov, Üks haruldane regivärsiline ballaad Lüganusel (2003, nr. 6)

Alates 2008. aastast on samalt lehelt kättesaadavad ka artiklite pdf-failid:

Mari Sarv, Värsimõõt ja hõimutunded: kvantiteedireeglid eesti regilaulus (2008, nr.6)
<http://keeljakirjandus.eki.ee/Mari%20Sarv%20copy.pdf>

Sellisel saab aasta-aastalt otsinguid jätkata.

Keel ja Kirjanduse e-bibliograafia otsingusüsteem on eriala-artiklite leidmise seisukohalt mugav, kuna artiklid on jaotatud kolmeks: keeleteadus, kirjandusteadus, folkloristika ja etnoloogia.

- **Oral Tradition**, <http://journal.oraltradition.org/>

1986. aastal loodud ajakiri interdistsiplinaarseks ja rahvusvaheliseks suhtluseks suulise pärimuskultuuri teemal. Artiklites keskendutakse suulise esituse probleematikale üldiselt, kuid huvi ja süvenemise korral võib sealt leida ka artikleid muusika kohta.

4 Regilaul ja autorilooming

Rahvaluule ja autoriluule seoseid 20. sajandi kirjanduses on analüüsinud Ruth Mirov.

Lüürika võrdlevas analüüsis (Mirov 1976) eristab Mirov autoriluules nelja tehnikat, millest õigupoolest luuletajad kasutavad kolme:

- **imitatsioon**: traditsioonilise luulevormi rakendamine, kus kasutatakse rahvalauludest pärit sõnastuselemente. Siin on kaks võimalust:
 - olla maksimaalselt regilaulu sarnane (näiteks Kersti Merilaas
 - regivärsi vormid anda äratuntavalt, kuid kindla väljalöögiga neist (Paul-Eerik Rummo)
- **transponeerimine ehk tõlge**: regilaulu sõnum kantakse üle uude, kaasaegsesse luulevormi ja -keelde (Jaan Kaplinski)
- **kollaazh**: omavahel "võõraste" elementide "kokkukleepimine" (s.o. luule erinevatest ajakihtidest pärinevate detailide sulandamine) (Paul-Eerik Rummo).

Rahvaluule töötledajad (nt Jakob Hurt) on kasutanud ka neljandat võtet - **kontaminatsiooni**, rahvalaulust pärineva valmismaterjali: terviklaulude ja -motiivide või värsirühmade, üksikvärsside või värsiosade liitmist ja põimimist.

Lüro-epika viljelemist autoriluules on Ruth Mirov (1996) käsitlenud kahest vaatepunktist:

- ajaloolisest perspektiivist (kui eepika-ihalust, milles väljenduvad rahvaluule kasutamise põhjused 19.-20. sajandi eesti eepilises luules)
- loomingulisest perspektiivist (kes ja milliseid teoseid on loonud).

Tänapäeva luuletajatest kasutab regilaule silmahakkavalt palju Kristiina Ehin.

Nt Kuldnaise loost inspireeritud varjatud dialoog regilaulu-naise (ja -mehega) luuletuses "Kuldnaine" 1-2, avaldatud kogumikus "Luigeluulinn" (2004, lk. 12-13).

Kristiina Ehin, tutvustamas oma raamatut "Emapuhkus"
Eesti ja Läti eluloo uurijate seminaril Tartus, märts 2010. Foto: Mara Zirnite.

Sisseelamine regilaulumaailma ja omakorda selle lõimimine tänapäeva noore naise mõtteruumi, see on lähenemisviis, millega kohtume taas kogumikus "Emapuhkus" (2009). Näiteks luuletuses "Mu ema ütleb, et..." on kasutatud terviklikke regilaululõike (mitte pelgalt mõnd sõnaseost), kusjuures laulukatked on pärit erinevatest Eesti piirkondadest, mida rõhutatakse keel(murde)kasutusega. Ühtlasi eristatakse regilaulutekstid kaldkirjaga, mis viitab "laenamisele", teise tasandi tekstile.

Mu ema ütleb et

peaksin sinuga abielluma
Aga sina pole isegi palunud mu kätt

Joome emaga lennukis veini
kuski Poola või Slovakkia kohal
ja ta räägib mulle
kuidas ta korraldaks meie pulmad
vanaaegsed pulmad pruudikodust lahkumisega
Juba ta mõtleb keda kutsuda
juba ta mõtleb mida pakkuda
juba ta mõtleb kus kirikus oleks laulatus

Ja minagi vajun mõttesse

Mu sõbrannad tuleksid ju kokku ja laulaksid
säält sa löödse uma õnnõ kuldnõ noorik
üüse hää om hõlma võtta kuldnõ noorik
päivä hää om pääle kaia kuldnõ noorik

Ja mu õde tuleks ja laulaks
Õekene minu õeke
Nüüd hakkad sina ju minema
Nüüd hakkavad ukсед uluma
seinapraod praksuma
Kus sa nutad nurgad märjad
kus sa astud asemel märjad
kus sa seisad seinad märjad

Ja minu sugulased laulaksid
Meie pruuti piimal pestud
piimal pestud võil valatud

noorel koorel klopitud
tallelihaga toidetud
Küll on valge merevahtu
valgem veel on meie pruuti
Küll on sirge sillalauda
sirgem veel on meie pruuti

Ja sinu sugulased laulaksid
Kas on rikas Riia linna
rikkam veel on meie peigu
Tamm on tammikus tugeva
tugevam veel meie peigu

Ja siis laulaksid kõik koos
pikkade vanaaegsete venitustega
Tehke lahti laiad ukсед
valged vestetud väravad
Ja me sõidaksime välja
tagasi vaatamata

Aga emale ütlen veini rüübates
Jätame nüüd selle jutu
ta pole veel isegi...

Ja me hakkame rääkima hoopis Alpidest
mis juba terenduvad kaugel all
ja kahekümnekraadisest mereveest
mis meid Vahemeres ees ootab

Varsti jääb ema poolelt sõnalt magama
sirge seljaga nagu kaelkirjak
mu pisike poeg süles
Imetlen tema võimet

5 Kirjandus

Ben-Amos, Dan 2009. *Kommunikatsioon ja folkloor*. [Valitud artikleid.] Sator 9. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus & Eesti Folkloori Instituut.

Honko, Lauri 1998 [1990]. Folklooriprotsess. - *Mäetagused*, nr. 6, lk. 56-84. E-versioon: <http://www.folklore.ee/tagused/nr6/honko.htm>.

Mirov, Ruth 1976. Regilauluelementidest nüüdisluules. - *Keel ja Kirjandus*, nr. 4. ja nr. 5, lk. 199-209, lk. 265-275.

Mirov, Ruth 1996. Eepose-igatsus. Lisandusi kirjanduse ja rahvaluule suhete probleemile. - *Akadeemia*, nr. 4, lk. 652-679.

Sarv, Vaike 2000. *Setu itkukultuur. Ars Musicae Popularis* 14. Tartu & Tampere: Eesti Kirjandusmuuseum, etnomusikoloogia osakond; Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos.

Särg, Taive 2010. Ehedus mitut moodi: rahvamuusika ahtusest pärimusmuusika avarustesse. - *Keel ja Kirjandus*, nr. 8-9, lk. 639-654.